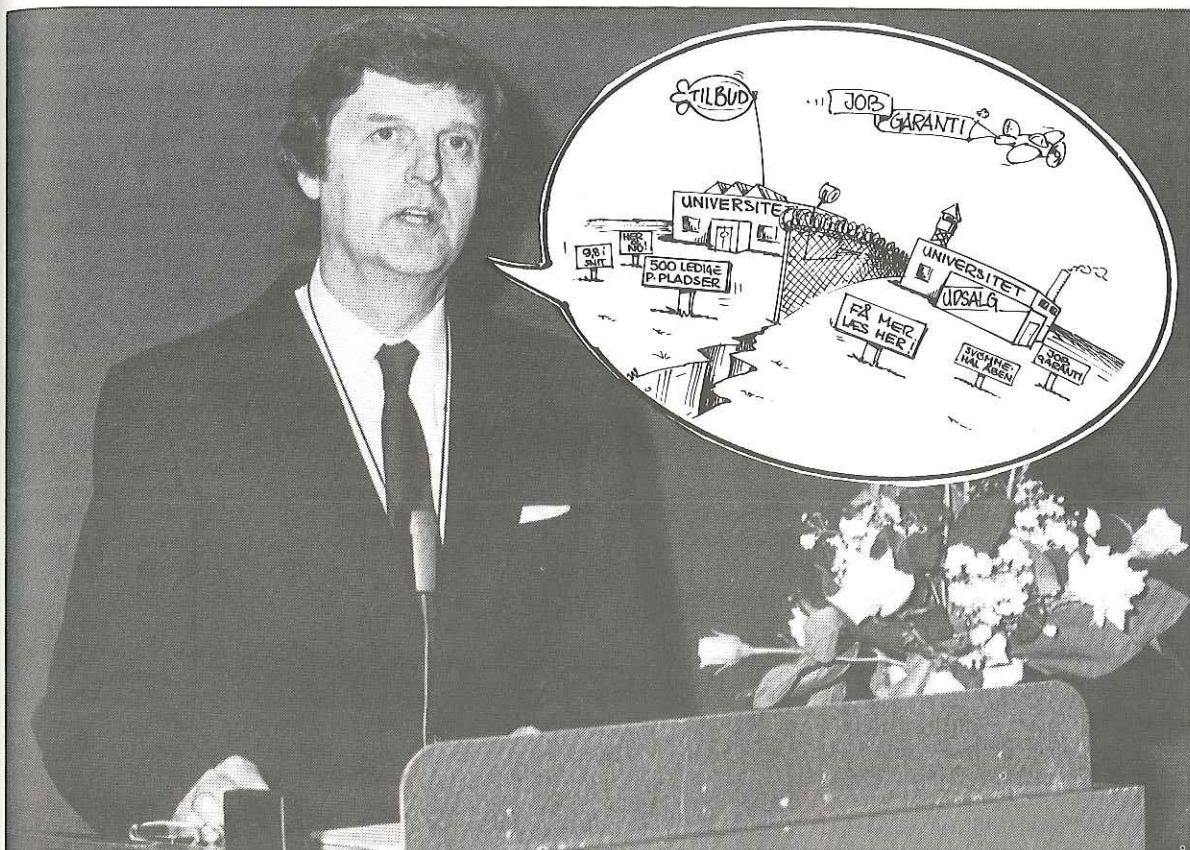




Nedskæringer har gjort institutionerne til konkurrerende firmaer

Rektor Carl Th. Pedersens tale ved årsfesten 20. september

Jeg har i de 2 årsfesttaler, jeg hidtil har holdt, bestræbt mig på om ikke ligefrem at holde en festtale, så heller ikke en begravelsestale. Jeg har bestræbt mig på at anskue universitetets fremtid på en optimistisk og konstruktiv måde i mine foregående taler.

Jeg beklager, at jeg ikke kan fortsætte ad denne linie i år, i hvert fald ikke hvis jeg skal være ærlig. En række begivenheder i det forløbne år

har slået alvorlige skår i min optimisme og tro på universitetets fremtid.

En af de begivenheder, der har været med til at skabe denne pessimistiske stemning, var indkaldelsen af universitetets bidrag til finansloven for 1986. Denne indkaldelse indeholdt en række drastiske og uventede nedskæringer, der har gjort det vanskeligt at se, hvordan universiteterne kan slippe bare nogenlunde helskin-

det gennem den varslede magre tid. Vi er jo allerede på nuværende tidspunkt ikke ved alt for godt huld.

Jeg sagde i min tale i 1983: Hvis universitetet ikke bliver ramt af selektive besparelser, skulle det efter mit skøn have alle chancer for at komme helskindet og fornyet gennem firserne. – Det er med meget stor beklagelse, at jeg allerede nu to år efter må korrigere mig selv og i dag konstatere, at jeg skønnede galt.

Pressen og den generelle holdning

Pressen beskæftigede sig i foråret indgående med universiteternes økonomiske problemer i artikler, ledere og læserbreve. Man kunne finde overskrifter som: »Universitetets egen skyld?«, »Så kom ulven«, »Lad os aflive myterne om universitetet«, »Til hvad nytte er et universitet?«, »Fint at optræde som forskningshelte«, »Styrelseslov uegnet til styring af forskningen«, »Omstilling i systemet« og mange flere. Bag mange af disse overskrifter ligger den generelle holdning, at universiteterne klager sig altid og uden grund. Når der skal spares, må universiteterne

Pressens holdning er jo på en eller anden måde et spejlbillede af befolkningens opfattelse. Det er derfor helt tydeligt, at der i befolkningen ikke er nogen positiv holdning overfor universiteterne.

også yde deres; de nedskæringer, der er sket, er rimelige og fornuftige.

Pressens holdning er jo på en eller anden måde et spejlbillede af befolkningens opfattelse. Det er derfor helt tydeligt, at der i befolkningen ikke er nogen positiv holdning overfor universiteterne og ikke nogen forståelse for, hvad det er, universiteterne frygter, der kan ske ved disse tilsyneladende rimelige nedskæringer. Denne manglende forståelse hos befolkningen og dermed hos politikerne er farligere for universitetets fremtid end den direkte følge af de nedskæringer, der er sket.

Forløbet i februar

Lad os prøve at se lidt på, hvad der skete i februar uden at gå alt for langt ind i universitetsverdens indviklede budgetsytem, den såkaldte budgetmodel. Om denne model kan der siges meget pro et contra. Budgetmodellen er konstrueret således, at den tildeler universiteterne penge efter hvor mange studerende, der tager deres eksaminer ved et universitet. Een god ting ved modellen i nedskæringstider er, at den fordeler nedskæringerne over en periode på 5-7 år, så man på den måde kun får 1/7 af nedskæringen det første år. På den måde kommer der ikke for voldsomme svingninger i systemet på grund af variationer i studentertallet.

En af de ændringer, man foretog i forbindelse med budgetbehandlingen i foråret, var, at man satte denne udglætningsmekanisme ud af funktion og besluttede sig til at tage hele nedskæringen på næste års budget i stedet for at fordele den på disse 5-7 år. En så drastisk ændring i planlægningsforudsætningerne kan jo slå bunden ud af selv den bedste husholdning. En sådan kursændring i betingelserne gør en planlægning meget vanskelig for ikke at sige umulig. Forårets begivenheder efterlader en utryghed: Var dette en engangsfore-

teelse, eller risikerer vi noget tilsvarende igen til næste år?

Arbejdsløshed og fornyelse

Et af de problemer, universiteterne kæmper med i dag, er den udbredte arbejdsløshed indenfor en række akademiske uddannelser. Løsningen af arbejdsløshedsproblemet stiller store krav til universiteternes evne til at omstille sig. Samtidig med at man fortsat skal uddanne traditionelle kandidater, skal man forny sig. Denne omstilling kræver en meget nøje analyse af de eksisterende uddannelser, behovet på arbejdsmarkedet og mulighederne for at dække dette behov med nye uddannelser, der naturligt hører hjemme på universitetet. Universitetet må nemlig i denne tilpasningsprocedure ikke glemme sin identitet som en undervisningsinstitution, hvor forskning og undervisning går hånd i hånd.

Det er vigtigt, at de nye uddannelser planlægges nøje, for at man om 10 år ikke igen står med en høj arbejdsløshed blandt akademisk uddannede. En sådan planlægning bliver slået i stykker, hvis man ikke engang ved, hvilke midler man råder over det næste år. Det kan ikke hjælpe, at man afsætter stillinger og penge til de nye tiltag, hvis man ikke har noget i retning af en garanti for, at midlerne ikke forsvinder, inden man har haft en chance for at gennemføre en forsøgsperiode på 3-5 år.

Man må sats på de nødvendige midler, hvis der skal komme noget ud af en sådan omstrukturering af de videregående uddannelser. Det bliver aldrig til noget, hvis dette arbejde skal foregå som venstrethandsarbejde. Ingen virksomhed ville starte udviklingen af et nyt produkt uden at sikre sig, at de nødvendige ressourcer var til stede for udviklingen. Man ville aldrig drømme om midt i et udviklingsarbejde at skære drastisk ned på

ressourcerne. Når man har besluttet sig for et nyt produkt, sætter man alle sejl til, indtil produktet er på markedet.

Vanskeligheden med en sådan strategi på undervisningsområdet ligger i, at fordelingen af ressourcerne foregår centralt i ministeriet, hvorimod uddannelsesplanlægningen foregår decentralt på universiteterne. Desværre er der noget, der tyder på, at der i øjeblikket er en dårlig koordination mellem planlægningsafdelingen og budgetafdelingen.

Universitetets eksistensberettigelse

Som nævnt må konklusionen af forårets avisoverskrifter være, at der ifølge den almindelige opfattelse ikke skete de helt store ulykker ved at skære ned på universiteterne. Hvad er det så, der efter vor mening er så vigtigt af det, vi arbejder med, at det absolut ikke tåler nedskæring? Jeg håber, at den efterfølgende festforelæsning vil give et lille indblik i, hvad forskningen betyder for samfundet. Vi vil også forsøge at bringe budskabet om, hvad vi laver, og hvorfor vi gør det, ud til fynboerne ved vores »åbent hus arrangement« i oktober. Det er imidlertid ikke nok. Vi må aktivt hele året arbejde på at gøre befolkningen opmærksom på vor eksistensberettigelse i skrift og tale. Vi må lade være med at klage over bagateller. Det er som bekendt farligt at råbe: »Ulven kommer« for tit. Så er der ingen, der hører efter, når ulven virkelig kommer. Her ligger nok et stort problem for universiteterne. Vi har somme tider haft lidt svært ved at se dimensionerne i vore problemer.

Forskerens job

Det er muligvis almindeligt at betragte forskerens job som et specielt job, men dog et job, som kan sammenlignes med andre. Det er da na-

Forskeren kan sammenlignes med et barn, der lærer verden at kende ved at udspørge og udforske sine omgivelser. Som barnet for at udvikle sig har brug for tryghed og ro, således også forskeren.

turligt at spørge en forsker: »Hvad kom der ud af det, du lavede?«. Ofte må forskeren svare: »Intet, men jeg er blevet klogere«. I ganske enkelte tilfælde kan han glædestrålende svare: »Jo, se, jeg har opnået dette epokegørende, dette spændende resultat, som ingen før har været klar over«. Det næste spørgsmål vil så sikkert blive: »Hvad kan man så bruge det til?«. Forskeren må hertil ofte svare: »Ja, det kan ikke sådan bruges til noget bestemt; men det er en byggesten, som måske om 20 eller 100 år sammen med andre byggesten kan bruges til noget«. Dette svar vil med sikkerhed afføde det sidste spørgsmål: »Ja, men hvorfor laver du ikke noget, der kan bruges nu?«

Dyb forståelseskloft

Denne dialog afslører den dybe forståelseskloft, der er mellem universiteterne og befolkningen.

Forskeren kan sammenlignes med et barn, der lærer verden at kende ved at udspørge og udforske sine omgivelser. Barnet skal ikke bruge de erfaringer og opdagelser, det gør, til noget bestemt nu; men det er de erfaringer, det skal basere hele sin efterfølgende tilværelse på. Samfundet har måske ikke brug for forskernes resultater i dag; men det er de resultater, samfundet skal bygge på og vokse af de næste 20 år, ligesom samfundet i dag lever på de opdagelser, der blev gjort for 20 eller 100 år siden. Ud fra dette kan man se, at man handler lidt på lykke og fromme, når man ansætter en forsker. Man kan aldrig være sikker på, hvad der kommer ud af det. Det er en investering i fremtiden, og investeringer er altid usikre; man kan aldrig vide, om kurserne går op eller ned. En af Danmarks store forskere, fysiologen og nobelpristageren August Krogh, har engang sagt: »Professorer udnævnes af Kongen, forskere udnævnes af Gud«.

Politikerne må tro på Gud og have tillid til, at forskeren vil frembringe noget værdifuldt, som er gavnligt for samfundet.

Uro og utryghed

Som barnet for at udvikle sig har brug for tryghed og ro, således også forskeren. Den uro og utryghed, der er i universitetsverdenen i dag, hvor forskeren ikke ved, om hans institut er nedlagt efter fakultetsrådsmødet i morgen, eller han selv er blevet afskediget, fordi der mangler penge, er ødelæggende for arbejdsklimaet og dermed for forskningen. De bedste forskere, der let kan finde ansættelse i industrien eller i udlandet, vil ikke acceptere dette og forlader universiteterne. De unge håb søger slet ikke ansættelse. Den forskerrekutteringsplan, der blev igangsat sidste år, og som skulle være en saltvandsindsprøjtning til universiteterne i form af en række nye forskerstillinger, får ikke eliten af de unge nye kandidater til at søge universiteterne. Denne udvikling kan man selvfølgelig kun lykønske erhvervslivet med. De får nogle dygtige medarbejdere. På langt sigt kan erhvervslivet imidlertid ikke være tjent med en udvikling, der dræner universiteterne for de bedste hoveder. I løbet af en generation vil den gnist, der er nødvendig for at udanne en god forsker, være slukket på de danske universiteter. Der vil stadig blive uddannet kandidater; men de vil mangle »det«.

Denne udvandring fra universiteterne sker ikke blot blandt lærerne. Man ser også de bedste sekretærer og laboranter søge bort, når der gives en chance for et attraktivt job i erhvervslivet.

Det er vigtigt, lige så vigtigt som bevilling af de fornødne penge til forskningen, at politikerne nu giver universiteterne ro til at beskæftige sig med det, der er deres primære formål, forskning og undervisning.

Livsvigtige afvigere

Professor Anders Munk, der er professor emeritus i biologi, skrev for nogen tid siden en kronik i Politiken, hvor han slog til lyd for, at politikerne skulle forkæle forskerne. Ikke for deres egen skyld, og ikke fordi de fortjente det, men på grund af deres abnormt udviklede nysgerrighed og deres hensynsløse stædighed, der gjorde dem til repræsentanter for en sjælden form for afvigere fra det normale. En type afvigere der, i modsætning til mange andre afvigere, er livsvigtige for et civiliseret samfund.

Måske kan han have held til med argumenter at denne type af overbevise politikerne om, at samfundet har behov for naturvidenskabelig, teknisk og medicinsk forskning. Men hvordan med den humanistiske og samfundsvidenskabelige forskning? Her ligger det tungere, da det er vanskeligere at se, hvordan forskningen indenfor de to områder udmønter sig i konkrete anvendelser. Nogle vil måske hævde, at det burde være unødvendigt at argumentere for den humanistiske forsknings berettigelse. Ingen vil vel gå ind for, at biblioteker, museer og teatre skal nedlægges. Når man således tager litteraturen, kunsten og musikkens værdi for givet, er det jo egentlig ejendommeligt, at den videnskab, der studerer disse områder, skal forsvare sin eksistensberettigelse. Jeg skal ikke her trænge dybere ind i dette paradoks. Jeg vil blot nævne to eksempler, der viser, at man også kan tale om direkte nytte af humanistisk og samfundsvidenskabelig forskning. Der fremkom for nogle år siden en dansk disputats om en middelalderlig arabisk forfatter al-Hamdani's bog om guld og sølv. Det var et rent grundvidenskabeligt humanistisk forskningsarbejde. Denne disputats anvendes i dag af Nord-Yemens Geologiske Undersøgelser i forbindelse med eftersøgninger af malmforekomster. Et andet eksem-

Det er mit skøn, at en politisk indflydelsesrig opposition har haft held til at overbevise de besluttende myndigheder om, at det ville være en dårlig ide, at Odense Universitet og Odense Teknikum gik sammen om en ingeniøruddannelse.

pel: Japan har teknologisk og økonomisk slået sin position fast som Fjernøstens »Wirtschaftswunder«. Man kan spørge sig selv, hvorfor netop Japan? Hvorfor har Japan i forhold til de vestlige lande kunnet bevæge sig frem med stormskridt? Ser man på den grundvidenskabelige forskning indenfor teknik og naturvidenskab, har Japan absolut ikke været mere produktiv end Vesten. Den naturvidenskabelige forskning kan ikke give noget bidrag til opklaring af dette mysterium. Måske kan den humanistiske og samfundsvidenskabelige forskning give en forklaring på, hvad det er i det japanske samfund og i den japanske kultur, der har muliggjort denne eksplosive udvikling. Vi kan måske på denne måde lære noget, vi kan udnytte i planlægningen af vort fremtidige samfund. Når man taler om nytten af humanistisk og samfundsvidenskabelig forskning, bør man have problemstillinger som disse i tankerne.

Tidligt tilpasset sig nye strømninger

Nu kommer det selvfølgelig også i høj grad an på universitetet selv, om det vil overleve, og hvordan det vil overleve. Vi bør vise en vilje til at demonstrere, at vi kan forvalte de pund, der er os givet; det har nok sommetider knebet lidt. Odense Universitet har dog efter min mening meget tidligt forsøgt at tilpasse sig de nye strømninger ved at udbyde studier som ESK, arabisk områdestudium, kemi-økonomi og sundhedsøkonomi.

ESK har med hensyn til søgning af studerende været en succes. Vi har i år haft 400 ansøgninger (1. og lavere prioriteter) mod 200 sidste år til 120 pladser. Det første hold kandidater blev færdige i sommer, og flere havde allerede inden den afsluttende eksamen tilsagn om en stilling, så foreløbig tyder alt på, at forsøget er en

succes. Hvad angår de andre initiativer er de af væsentlig mere beskedent omfang, og det er endnu for tidligt at sige noget definitivt om deres levedygtighed.

Myndighedernes modtagelse af den gode vilje

Hvorledes er vore gode viljer til at etablere noget nyt så blevet modtaget hos de myndigheder, der skal give grønt lys for de nye initiativer. For at få lidt mere indsigt i dette spørgsmål vil det være lærerigt at se på, hvordan det er gået de initiativer, Odense Universitet sammen med Odense Teknikum har taget indenfor ingeniøruddannelserne.

For at kulegrave problemerne omkring den store arbejdsløshed indenfor dele af den akademiske verden nedsatte undervisningsministeren i 1984 et udvalg, der dels skulle undersøge denne problematik og dels skulle fremkomme med forslag til, hvordan man kunne afhjælpe arbejdsløsheden ved at tilpasse de videregående uddannelser bedre til arbejdsmarkedets behov. Udvalget er efter dets formand kendt som Knud Larsen-udvalget. Det fremkom i januar 1985 med en betænkning, der havde titlen: »Handlingsplan for bedre balance på de langvarigt uddannedes arbejdsmarked«. Der gives i denne handlingsplan en lang række forslag til nye initiativer, der skulle forbedre beskæftigelsesmulighederne. Jeg skal i dag blot trække en enkelt rekommendation frem. Det hedder bl.a.: Der bør gradvis udvikles nye uddannelser gennem et forsøgsarbejde på uddannelsesinstitutionerne. Sådanne forsøg kan finde sted i et samarbejde mellem lokale eller regionale mellemuddannelsesinstitutioner, eller de kan finde sted i et samarbejde mellem universiteter, universitetscentre og læreanstalter.

Allerede et år inden Knud Larsen-udvalget blev nedsat, havde Odense Universitet og Odense Teknikum nedsat et udvalg, der skulle undersøge mulighederne for at lave en studieplan for en kemi-teknikum-ingeniør-uddannelse, bestående af en kombination af moduler ved Odense Universitet og Odense Teknikum. På det tidspunkt, hvor Knud Larsen-udvalget var færdig med sin rapport over mulige nye tiltag, havde det odenseanske udvalg allerede afleveret en færdig studieplan til kemiingeniørstudiet. Denne var bilagt en oversigt over de økonomiske konsekvenser, igangsættelsen ville have for de to institutioner. Det viste sig, at det ville være relativt billigt at etablere uddannelsen, da de fleste af de studieelementer, der skulle indgå, allerede fandtes ved de to institutioner.

Ikke hørt startskud endnu

I dag, halvandet år efter planens færdiggørelse, har vi ikke hørt startskuddet endnu. – Vi har faktisk ikke hørt noget som helst om dette initiativ, der er helt i Knud Larsen-udvalgets ånd og vel også i ministerens. Det leder studerende over i et område med god beskæftigelse. Det vil skaffe flere ingeniører, som der er mangel på. Det vil formentlig som andre kemistudier være attraktivt for piger, som ser ud til at blive de store tabere i kampen om de akademiske arbejdspladser i 80'erne og 90'erne, og endelig er det billigt at gennemføre.

Forsøgsordningen til uddannelse af teknikumingeniører

Odense Teknikum har i en række år haft en såkaldt forsøgsordning til uddannelse af teknikumingeniører uden forpraktik. Der har været stor søg-

Til trods for modstanden vil Odense Universitet blive ved med at have et åbent blik for, hvor der kan laves nye uddannelser, og har vi ressourcerne til at tage et initiativ, vil vi gøre det.

ning til denne ordning, ca. halvdelen af de studerende ved Teknikum. Ordningen er af grunde, jeg ikke skal analysere her, faldet i unåde og må ophøre. Som afløser af denne forsøgsordning forestillede man sig, at man kunne udnytte et samarbejde mellem Odense Teknikum og Odense Universitet til at etablere en uddannelse af akademiingeniører på Fyn. Hvis man fjernede forsøgsordningen uden at sætte noget tilsvarende attraktivt i stedet, måtte man forudse et drastisk fald i antallet af ingeniører uddannet på Fyn. Tiden var derfor knap.

Man havde helst set, at en sådan afløser for forsøgsordningen kunne have startet 1. september 1984. Det var dog umuligt, så man udskød starttidspunktet til 1. september 1985. Der blev nedsat et udvalg. Dette nåede på den korte tid, der var afsat, at færdiggøre et forslag til uddannelse af en akademiingeniør i kemi. Det kunne man gøre, fordi man havde forslaget til kemi-teknikumingeniøren at bygge videre på. For de andre ingeniørretninger måtte man nøjes med at sandsynliggøre, at noget tilsvarende kunne etableres.

Udvalget afleverede en indstilling, der var delt geografisk, således at de medlemmer, der kom fra fynske institutioner, gik ind for tanken, hvorimod medlemmerne fra institutioner udenfor Fyn gik imod. Indstillingen blev afleveret 1. december 1984, og siden har vi ikke hørt noget til den officielt. Det eneste, der er fremkommet, er en meddelelse til Teknikum om, at forsøgsordningens afvikling er blevet udskudt yderligere ét år. Endvidere har man fået at vide, at man ikke skal forvente at få lov til at lave nye og utraditionelle uddannelser ved Teknikum.

Ikke i gang – hvorfor?

Inden jeg fortsætter denne interessante historie, er det vigtigt for mig

at pointere, at vi i denne sag har haft det bedst tænkelige samarbejde med Direktoratet for de videregående Uddannelser, og det vil jeg gerne takke for her. Direktoratet har været en saglig og faglig værdifuld støtte i denne sag og har hele tiden vist en stærk interesse i, at en sådan ingeniøruddannelse blev etableret i Odense. Jamen, må man så spørge, hvorfor er den så ikke allerede i gang, hvorfor har alle de gode ideer hele tiden været forgæves? Ja, om årsagen til dette kan jeg kun gisne; men det er mit skøn, at en politisk indflydelsesrig opposition har haft held til at overbevise de besluttende myndigheder om, at det ville være en dårlig ide, at Odense Universitet og Odense Teknikum gik sammen om en ingeniøruddannelse. Denne opposition, består at de institutioner, der traditionelt uddanner sådanne ingeniører, de andre teknika, der ikke ønsker, at Odense Teknikum skal have uddannelser, de ikke har, samt nogle interessegrupper, der af fagforeningspolitiske grunde ikke ønsker, at der uddannes andet end traditionelle teknikumingeniører fra teknika. Disse forskellige bestræbelser vil jeg karakterisere som institutionsimperialisme, der går ud på at bevare nogle veletablerede forrettigheder. Dette er formentlig ikke noget nyt. Jeg gætter på, at Aarhus Universitet i 30'erne og 40'erne har kæmpet mod tilsvarende modvilje, Aalborg Universitetscenter vel også, da man startede på ingeniøruddannelserne der.

Ærgerligt

Jeg har beskæftiget mig temmelig indgående med denne problematik – for indgående vil nogen måske mene – ud fra det synspunkt, at det i højere grad er Teknikums problem end universitetets. Når jeg har gjort det, er det af to grunde. For det første, fordi jeg synes, at det er ærgerligt at se på,

at et godt initiativ til en nyskabelse indenfor ingeniørrområdet skal strande på denne usaglige måde – et initiativ, der kunne hjælpe til at uddanne flere ingeniører, der allerede i dag er ved at være en mangelvare – et initiativ, som ville kunne hjælpe det fynske erhvervsliv, der i særlig grad vil komme i klemme i den kommende tid. Det har nemlig vist sig, at akademiingeniører og civilingeniører ikke er ret mobile. De flytter nødtigt bort fra Københavns og Nordjyllands amter, hvor de er uddannede. Den anden grund til at beskæftige sig med denne sag er, at den er symptomatisk for en problematik, vi vil møde hyppigere og hyppigere i fremtiden. Den nedskæring af budgetterne, der er sket i de senere år og den dermed følgende privatisering eller modernisering, som man også kalder det, af universitetsverdenen, har gjort de enkelte institutioner til konkurrerende »firmaer«, der vogter på hinanden. Det betyder, at et nyt initiativ ikke har store chancer for at nyde fremme, hvis det af magtfulde søsterinstitutioner føles som en konkurrence. Det er en meget ubehagelig udvikling.

Har ikke mistet modet

For at det hele ikke skal ende i den rene begrædelighed, vil jeg dog til slut sige, at Odense Universitet ikke har mistet modet. Vi er i gang med et nyt initiativ sammen med Odense Teknikum, en uddannelse af en cand.techn., en kandidat i anvendt datalogi og har netop færdiggjort en studieplan for en sådan uddannelse. Endnu har ingen forsøgt at spænde ben for dette; men måske er det, fordi ingen endnu har følt sig truet. Til trods for modstanden vil Odense Universitet blive ved med at have et åbent blik for, hvor der kan laves nye uddannelser, og har vi ressourcerne til at tage et initiativ, vil vi gøre det.